

Jovan J. MARTINOVIĆ*

RANOHRISĆANSKE I PREROMANIČKE SAKRALNE
GRAĐEVINE U KOTORSKOJ BISKUPIJI

ABSTRACT: The author is reviewing early Christian monuments on the territory of Kotor bishopric. The territory of the Kotorska Diocese today occupies the belt of the Montenegrin coastline, separated from the hinterland by the mountain line of the Dinaric line, stretching from the slope of Debeli brijeg in the north to the river of the Railroad in Barsko polje. Earlier there was a much smaller area, since there were still dioceses in Risna (or Rose) and Budva. However, although the earliest bishop in Risan (or Rose) was recorded at the end of the 6th century, the administration of the Risan diocese was entrusted to the bishop of Kotor from 1540, while the Budva diocese with the earliest recorded bishop Silvester from the middle of the 12th century was subjected at first to Archbishop of Bar, but after the Turkish conquest of Bara in 1571, it was administered by Archbishop of Bara or Bishop of Skadar (as an apostolic vicar), and since 1830 it was included in the Kotor diocese. In this aforementioned territory several research in and around the sacral buildings were done after the catastrophic Montenegrin earthquake in 1979. Numerous objects belonging to the early Christian phase from the beginning of 6th century were discovered, while several objects from the pre-Romanic period from 9th to 11th century were previously known.

KEY WORDS: *Kotor, early Christian monuments, Budva, Bar, pre-Romanic*

Teritorija Kotorske biskupije danas zahvata pojas Crnogorskog primorja, odvojen od zaleđa lancem planina dinarskog pravca, protežući se od prevoja Debeli brijeg na sjeveru do rječice Željeznice u Barskom polju. U ranije doba zahvatala je mnogo manju oblast, budući da su pored nje još po-

* Autor je magistar arheologije, Kotor.

stojale biskupije u Risnu (ili Rosama) i u Budvi. Međutim, iako je najstariji pomenuti biskup u Risnu (ili Rosama) zabilježen krajem VI vijeka, od 1540. g. administracija risanske biskupije bila je povjerena biskupu Kotora, dok je budvanska biskupija sa najstarijim zabilježenim biskupom Silvestrom iz sredine XII vijeka u prvo vrijeme bila podvrgnuta nadbiskupiji u Baru, da bi nakon turskog osvojenja Bara 1571. g. upravu vršili nadbiskupi Bara ili biskupi Skadra kao apostolski vikari, a od 1830. g. je uključena u Kotorsku biskupiju.

Prvi pomen biskupa u Kotoru po imenu Iohannesa možda se može nazrijeti u aktima prvog koncila u Rimu, koga je 325. g. na zahtjev cara Konstantina Velikog sazvao papa Silvestar I, no zato je ime biskupa Paulusa bilo pomenuto u aktima Halcedonskog koncila iz 452. g. Pretpostavlja se da je izvjesni *Victor episcopus ecclesiae Martaritanae* u aktima Salonitanskog sinoda iz 530. g. U stvari takođe bio biskup Kotora, kao što je to izričito navedeno za biskupa Iohannesa u aktima II ekumenskog koncila u Nikeji iz 787. g.

Kotorska biskupija bila je sve do kraja XI vijeka naizmjenično sufragan nadbiskupija u Dubrovniku ili Baru, da bi bulom pape Urbana III iz 1089.g. konačno bila podvrgnuta nadbiskupiji italijanskog grada Bari u pokrajini Puglia, pod čijom je ingerencijom ostala sve do 1830. g. kada je izvršena korjenita reorganizacija dijecezalnih granica i kada je bulom pape Leona XII Kotorskoj biskupiji bila priključena biskupija Budve.

Na pomenutoj teritoriji Kotorske biskupije tokom istraživanja unutar i oko sakralnih objekata nakon katastrofalnog crnogorskog zemljotresa 1979. g. otkriveno je nekoliko objekata koji pripadaju ranohrišćanskoj fazi s početka VI v., dok je više objekata iz predromaničkog perioda IX–XI v. bilo poznato od ranije.

RANOHRISĆANSKI SPOMENICI

Opština Kotor

1. U sjeveroistočnom uglu urbanog jezgra grada **Kotora**, bila je sagrađena starohrišćanska troapsidalna **bazilika**, čija su tri broda odvajali šest parova krstolikih zidanih stupaca što su nosili drvenu konstrukciju krova. Ovo je zapravo prva episkopalna, katedralna crkva Kotora, budući da je u apsidi njenog sjevernog broda, na dubini od 1,5 m od nivoa sadašnjeg poda, otkrivena krstionica – baptisterij za krštavanje odraslih polivanjem, što je bio isključivi prerogativ episkopa. Krsni zdenac je formiran od četiri velika kamena bloka, a takvi krstoliki zdenci su se gradili u episkopskim bazilikama na istočnoj obali Jadrana od kraja V do sredine VI v. znači, upravo u doba velikog zamaha obnove vizantijske vlasti na ovim prostorima pod znamenitim carem Justinijanom. Ako se prihvati da je episkop Viktor, pomenut 530. g. u

aktima I koncila u Saloni, bio episkop Kotor, onda bi njegovo sjedište, katedra, moglo biti u toj episkopalnoj bazilici.

Tokom preromaničkog perioda od IX do XI v. stara bazilika je dobila novo ruho, kameni crkveni namještaj sa pleternim ukrasima i pomenom imena izvjesnog *Johannesa*, čiji su fragmenti otkriveni u našim poslijepotresnim iskopavanjima. Međutim, kako je stara episkopalna bazilika bila načeta zubom vremena, a kult novog patrona grada Sv. Tripuna nadaleko prevazišao okvire njegovog starog, prvobitnog martirija iz IX vijeka, Kotorani su početkom XII vijeka počeli da grade novu, romaničku katedralu u koju je preneseno sjedište episkopa. Stara bazilika je početkom XIII vijeka bila srušena, a nad njenim centralnim brodom, na višem nivou, bila je podignuta nova romanička crkva Sv. Marije „od rijeke“, po sačuvanom tekstu isprave osvećena 1221. godine.

LITERATURA: Jovan J. Martinović, *Ranohrišćanska krstionica ispod crkva svete Marije od rijeke u Kotoru*, Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji, br. 29, Split, 1990, str. 21-32.

2. U selu **Lastva Grbaljska**, na zaobljenom brežuljku iznad Mrčevog polja koje izbija na plažu Jaz, leži duhovni centar čitave oblasti Grbalj, manastir **Podlastva** sa malom crkvom Rođenja Bogorodice iz XIV ili XV v. Arheološkim iskopavanjima je otkriveno da je ispod sadašnje crkve postojala starohrišćanska bazilika iz druge polovine VI v. sa djelimično sačuvanim mozaičnim podom na originalnoj podlozi i većim brojem fragmenata starohrišćanskih kamenih ornamenata. Pored bazilike bio je baptisterij sa četvorolisnim krsnim bazenom, formiranim od četiri pravilne polukružne konhe od malterisanih tankih opeka, što opredjeljuje navedenu dataciju.

U nizini ispod manastira Podlastva, na privatnom posjedu, leže ostaci velike trikonhalne crkvene građevine, sa zidovima mjestimično sačuvanim do visine od 2 m, unutar kojih je vlasnik sagradio garažu. Tokom obrade zemlje na posjedu pronađen je značajan broj fragmenata starohrišćanskog crkvenog namještaja, kapitela i tordiranih stubića. Lokalitet nije stručno istražen, ali se po analogiji sa ostalim trikonhosima u Crnoj Gori (Bar, Doljani) može okvirno datirati takođe u VI vijek.

LITERATURA: Čedomir Marković, *Rezultati arheoloških istraživanja manastira Podlastve*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Grbalj kroz vjekove“. *Kotor – Grbalj, 2005, str. 55 – 68.*

3. Južno od sela **Krimovice** u Donjem Grblju, na zaravni rta Platamun bila je tokom XVI ili XVII v. sagrađena crkva **Sv. Andrije**, potpuno srušena

u zemljotresu 1979. g. u kojoj su još autori XIX v. zapazili mozaični pod rađen od krupnijih tesela crvenkastog kamena, kakav se radio u kasnoantičko, odnosno, starohrišćansko doba, od IV do VI v., pa bi to značilo da je novija crkva Sv. Andrije sjela na ostatke neke veće građevine koristeći njen mozaički pod. Tokom sondažnih arheoloških radova nije bilo moguće ustanoviti kakve namjene i koje veličine je bila ta starija građevina.

LITERATURA: Mihailo Milinković, *Prilog arheološkoj karti Grblja: neki rezultati sondažnog rekognosciranja 2000. godine*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Grbalj kroz vjekove“, Kotor – Grbalj, 2005. godine, str. 31-42.

Opština Budva

Tokom poslijepotresnih istraživanja u starom gradu **Budvi**, u središtu najstarijeg južnog dijela što je u helenističko doba IV ili III v.s.e. bio okružen moćnim bedemima tzv. „kiklopskog“ načina gradnje, na proširenju između Kaštela Sv. Marije zvanog Citadela i nekadašnje katedralne crkve Sv. Ivana, iskopani su temelji trobrodne **bazilike** sa jednom apsidom i transeptom, te sa kvadratnim atrijumom ispred glavnog ulaza. Širi srednji brod bio je od bočnih odvojen nizovima od po četiri stuba čije su baze pronađene *in situ*, dok su ostaci stubova ležali povaljeni. Podovi bazilike bili su pokriveni mozaičkim tepisima čiji su fragmenti nađeni u apsidi i naosu. Tokom radova otkriveni su i fragmenti kamenog crkvenog namještaja, pluteja ili ciborija, sa pleternim ornamentima preromaničkog stila, što bi moglo da ukazuje na određena poboljšanja u periodu od IX do XI v. Nije nemoguće da se na ove prepravke odnosi jedini tačno datirani natpis na Crnogorskom primorju, sada uzidan u unutrašnjosti obližnje gotičke crkve Sv. Marije „in punta“, po kome se vidi da su sredinom IX v. tačnije, godine **MCCCXL** (840.g.) dva brata sagradila neku crkvu. Na ovo se može nadovezati ideja da se radi o bratimima reda Sv. Benedikta iz Južne Italije što su u prvom valu hristijanizacije gradili i ukrašavali crkve na Primorju. Inače, zidovi bazilike su sačuvani do visine od 2 m, pa su konzervirani i valorizovani u sklopu ukupne spomeničke baštine Budve.

LITERATURA: Mirko Kovačević, *Budva stari grad, o graditeljskoj baštini*, Budva (monografija), Beograd, 1996, str. 33.

Opština Bar

U novom dijelu Bara, na mikrolokalitetu **Topolica**, otkriveni su temelji trolisne crkve zvane „**Barski trikonhos**“, koja se po stilskim karakteristikama može smjestiti u VI vijek, odnosno u epohu obnove crkvenog živo-

ta u doba Justinijana. Iako se trikonhos formalno nalazi van područja Katorske biskupije, zabilježen je u ovom pregledu zbog istovremenosti nastanka.

LITERATURA: Pavle Mijović, *Ranohrišćanski spomenici Prevalisa*, Pradavne i davne kulture Crne Gore, Titograd, 1987, str. 59-83.

PREROMANIČKI SPOMENICI

Opština Kotor

1. Tokom obnove i revitalizacije spomenika kulture oštećenih u katastrofalnom zemljotresu 15. aprila 1979.g. postojala je obaveza investitora da se prije početka sanacionih radova izvrše arheološka istraživanja unutar i oko građevina. Zahvaljujući ovome došlo se do brojnih dragocjenih podataka, od kojih su svakako najbitniji oni koji bacaju novo svjetlo na problem postojanja prvobitne crkve posvećene patronu Katora, do sada označavane kao okrugla crkva – *rotunda*. Naime, ovo je bio jedan od mogućih prevoda grčkog pridjeva *ἑιλεματικός* (heilematikos = zaobljen, zaokružen) kojim je, pišući sredinom X v. i unoseći podatke što se odnose na prethodni IX v. vizantijski car – pisac Konstantin Porfirogenet opisao prvobitnu crkvu Sv. Tripuna.

Naša arheološka istraživanja započela su u sakristiji katorske Katedrale i u ulici između sakristije i zgrade Biskupije. Na dubini od oko 1,5 m od nivoa poda, odnosno, pločnika ulice, otkriveni su ostaci temelja jedne omanje crkvene građevine, koncipirane u obliku grčkog krsta jednakih krakova, upisanog u kvadrat, tri apside, izvana pravougaone a iznutra polukružne, sa tragovima malterisanja. Na presjecištu znatno šireg srednjeg broda i srednjeg transepta mogla je na zidanim stupcima ili monolitnim stubovima stajati niska, četvrtasta kupola, dok su bočni brodovi mogli biti pokriveni svodovima, a apside polukalotama. Na ovom istom mjestu bio je još sredinom XIX vijeka pronađen sarkofag katorskog građanina Andreasa Saracenis, po kasnijim dokumentima ktitora te prvobitne crkve, pa je to opredijelilo identifikaciju ovoga nalaza. No kako je kvadratni tlocrt novonadene crkve bio u kolidžiji sa Porfirogenetovim opisom i uobičajenim nazivom „rotunda“, trebalo je izvršiti pažljivu analizu Porfirogenetovih opisa crkvenih građevina na istočnoj obali Jadrana, posebno u Splitu i Zadru i tom prilikom ustanovljeno da se izraz „heilematikos“ odnosi na sve prostore presvođene ili pokrivene kupolom, bilo da su oni kružne osnove (Sv. Donat u Zadru) ili pak pravougaone osnove (podrumi Dioklecijanove palate u Splitu). To znači da je novonadena prvobitna crkva bila sagrađena kao tipično svetište mučenika, kao martirij centralne, ali ne kružne već kvadratne osnove prekriven kupolom nad sarkofagom u sredini prostora i svodovima, pa stoga sav zaokrugljen. Iako

je u kasnijim dokumentima naveden navodno tačan datum osvećenja martirija: 13. januar 809. g. kao vrijeme gradnje, uobičajeno se prihvata prva decenija IX vijeka.

LITERATURA: Jovan J. Martinović, *Prolegomena za problem prvobitne crkve svetog Tripuna u Kotoru*, Prilozi za povijest umjetnosti Dalmacije, br. 30, Split, 1990, str. 2/29.

2. Unutar grupe od šest romaničkih i romanogotičkih crkava u urbanom jezgru grada Kotora, najmlađa je postojeća crkva Sv. Mihovila ili Gospe od Karmena, u sadašnjem obliku iz druge polovine XIV vijeka, koja je u doba Napoleonove okupacije Kotoru sekularizovana i pretvorena u vojno skladište, sa drvenom međuspratnom konstrukcijom i kasnijim betonskim podom. Tokom radova na revitalizaciji ove skromne crkvice, otkriveno je da njeni temelji leže na ostacima veće crkvene građevine, identifikovane kao preromanička benediktinska opatija Sv. Mihaila, čiji se opat Petar pominje još 1166. godine u ispravi o osvećenju oltara nove romaničke katedrale Sv. Tripuna.

Istraživanja su pokazala da je ta starija donja crkva bila mnogo duža i šira od sadašnje, da je bila podijeljena na šest poprečnih traveja moćnim pilastrima na koje su se naslonili temelji gornje crkve. U sačuvanoj apsidi bio je u fresko tehnici oslikan niz svetiteljskih likova u bogatim ornatima, od kojih su ostale vidljive samo donje polovine. Na podu od hidrauličnog maltera sa tucanom opekom protiv podzemnih voda, ležale su razbijene u više fragmenata ploče plutejne pregrade sa ukasima tipičnim za period preromaničke i veoma sličnim plutejnoj ploči sa druge preromaničke crkve Sv. Mihovila na tivatskoj Prevlaci. Pretpostavlja se da je crkva stradala ili u nekom od zemljotresa sredinom XIV vijeka što su potresali i pustošili grad i okolinu katastrofalnom silinom otprilike svakih 300 godina, ili pak u prvom napadu na grad vatrenim oružjem, bombardama i spingardama, kog je izvršio mletački admiral Vetur Pisani 1378. godine. Stara donja crkva nije ni obnovljena već je nad njenim pilastima podignuta mlađa gornja crkva, u čiju su fasadu ugrađeni neki od fragmenata sa benediktinske opatije.

LITERATURA: Čubrović Zorica, *Crkva svetog Mihaila u Kotoru*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, br. XXXI-XXXII/1983-1984, Kotor, 2002, str. 151-159.

3. Kada su 1956. g. istraživani temelji sakralne građevine u koritu potoka **Šuranj** u južnom podgrađu Kotora, otkrivena je velika trobrodna bazilika sa jednom centralnom apsidom, iznutra polukružnom a izvana pravo-

ugaonom, čiji su temelji sjeli na ostatke jedne kasnoantičke građevine, najvjerovatnije kulnog objekta, oko koga je otkriven niz grobnica manje nekropole, čiji je jedan grob bio datiran novcem cara Aurelijana (270-275. g.). Ova bazilika je identifikovana kao preromanička crkva benediktinskog samostana **Sv. Petra** na Šuranju, kako je nazivaju spisi kotorske notarske kancelarije prve polovine XIV v. budući da je samostan tada bio još aktivan. Kako temelji ove crkve leže usred korita bujičnog potoka koji u kišnim danima valja velike količine vode u more, to nije otkriven niti jedan fragment preromaničke plastike sa ove crkve, već je sva odnesena i zatrpana pod šljunkom.

LITERATURA: Pavle Mijović, *O kasnoantičkim i srednjevjekovnim grabljima u Kotoru*, Davne i pravadne kulture Crne Gore, Titograd, 1987, str. 183-215.

4. U sredini starog pomorskog naselja **Prčanj**, na lokalitetu Marasovići, istraženi su 1963. g. odranije poznati ostaci preromaničke crkve **Sv. Tome**, koja se takođe pominje u najstarijim sačuvanim kotorskim notarskim knjigama iz prve polovine XIV.v. Crkva sa zidovima sačuvanim do visine 2 m, približno je istih dimenzija kao martirij Sv. Tripuna u Kotoru, isto tako je koncipirana u formi grčkog krsta upisanog u kvadrat, ali su joj apside raspoređene na krajevima srednjeg transepta na sjeveru i jugu, te na istočnom kraju srednjeg broda, nasuprot ulaza. U unutrašnjosti crkve ostale su *in situ* baze monolitnih stubova što su podržavali kupolu, od kojih su ostala sačuvana dva stuba sa kapitelima. Po analogijama sa drugim crkvama sličnih tlocrta u Italiji i Francuskoj, crkva Sv. Tome na Prčanju datirana je u sami početak IX vijeka.

LITERATURA: Vojislav Korać – Jovan Kovačević, *Crkva svetog Tome u Prčanju u Boki Kotorskoj*, Zbornik Filozofskog fakulteta, knj. XI-1, Beograd, 1970, str. 107-114.

5. Već je odranije poznat natpis na nadvratniku neke crkve **Sv. Stefana** sa pomenom imena ktitora Huroga i Dane, pisan karakterima i duktusom preromaničkih natpisa razdoblja od IX do XI v. Kako je natpis otkriven u šikari na poluostrvu Prevlaka u Tivatskom zalivu, to se pretpostavlja da je donesen sa crkve Sv. Stefana na vrhu brežuljka ispod sela **Vranovići** u Donjem Grblju, na kojoj je uzidano nekoliko preromaničkih pleternih ukrasa.

LIETARATURA: Jovan Kovačević, *Srednjevjekovni epigrafski spomenici Boke Kotorske*, Spomeni SAN CV (105), Beograd, 1956.

Opština Herceg-Novi

1. U selu **Rose** na obali poluostrva Luštica, na ulazu u Bokokotorski zaliv, otkriveni su ostaci benediktinske crkve iz perioda IX–XI v. najvjerojatnije posvećene **Sv. Mariji**, koja bi se mogla identifikovati sa istoimenom crkvom, pomenutom u buli pape Klementa VI iz 1345.g. kojom se od srpskog vladara Dušana traži povraćaj većeg broja benediktinskih opatija, među kojima i **Santa Maria de Resson**. Ali, još nije razriješena dilema da li se u pismima pape Gregorija Velikog s kraja VI v. upućenim Sebastianu, *episcopo Rhisiniensi*, pominje Risan ili Rose, budući da se ova dva imena kontaminiraju pogotovo u papskim bulama sve do XII v., a to bi moglo da znači da je episkop Sebastijan ustvari stolovao u Rosama, a ne u Risnu.

LITERATURA: Pušić Ilija, *O naselju Rose u srednjem vijeku*, Istorijski zapisi, XXXIV, sv. 3-4, Titograd, .

Milinković Mihailo, *Prilog poznavanju prošlosti Rosa*, Muzejske sveske, 2, Herceg Novi, 1997.

2. U selu **Kuti**, u zaleđu Herceg-Novog, sačuvani su ostaci preromaničke crkve **Sv. Tome**, izdužene osnove sa izvana pravougaonom a iznutra polukružnom apsidom, koja po analogijama potiče iz XI v. Tokom arheoloških istraživanja u crkvi su pronađene parapetne ploče pluteja sa motivima lozice, životinja i ptica, a centralno mjesto zauzima veliki krst, kome su sa strane po jedan anđeo i orao visoke umjetničke izrade.

LITERATURA: Jovan Kovačević – Ilija Pušić, *Iskopavanja na ruževinama crkve svetog Tome u Kutima – Boka Kotorska*, Arheološki pregled, 1, Beograd, 1959.

3. U XIX v. sagrađena je u prostranom polju naselja **Bijela** manja crkva **Sv. Petra**, u čiju su fasadu ugrađeni fragmenti preromaničkih greda nekog tegurija sa natpisima u kojima se pominje izvjesni episkop **Iohannes**, a u unutrašnjosti se nalaze dva masivna kamena bloka sa reljefnim staro-hrišćanskim krstovima. Za ove fragmente bi se moglo pretpostaviti da su ostaci nekadašnje benediktinske opatije Sv. Petra *de campo*, što se takođe pominje u buli pape Klementa VI iz 1345.g.

LITERATURA: Petar Šerović, *Starine crkve svetog Petra u Bijelom u Boki Kotorskoj*, Starine Crne Gore, III-IV, Cetinje, 1965/66, str. 174.

Opština Tivat

1. Na malom ostrvu Prevlaka u Tivatskom zalivu, poznatom i po nazivu *Tumba sancti Archangeli*, osnovana je u periodu između IX i XI v. benediktinska opatija **Sv. Mihaila**, od koje je ostao sačuvan samo veliki broj fragmenata arhitektonske plastike preromaničkog stila. Ova opatija je, prema najstarijoj sačuvanoj kotorskoj ispravi iz 1124. g., bila opredijeljena za gradnju kotorske katedrale, a na početku XIII v. u njoj je osnovana Zetska episkopija. Velika romanička crkva sa tri broda i apside, od kojih je srednja i izvana i iznutra polukružna dok su bočne izvane pravougaone, bila je srušena i novo izgrađena u obliku latinskog krsta, sa kupolom na presjecištu jedinog broda i transepta. Manastir Sv. Mihaila na Prevlaci bio je krajem XIV vijeka napušten, a sredinom XV v. srušen.

LITERATURA: Tatjana Pejović, *Manastiri na tlu Crne Gore*, Beograd, 1995; Predrag Malbaša, *Dva crnogorska manastira*, Titograd, 2003; Vojislav Korać, *Ostaci manastira Sv. Arhandela Mihaila na Prevlaci*, Starinar, Beograd, 2001.

Opština Bar

1. Na poluostrvu Ratac, između Sutomora i Bara, u periodu između IX i XI v. osnovan je benediktinski samostan, posvećen isprva kultu Sv. Mihaila a kasnije Bogorodice, i poznat pod imenom **Bogorodica Ratačka**. Najstarija crkva iz XI v. srušena je radi kasnijih proširenja, a posebno gradnje velike nedovršene trobrodne bazilike sa kriptom, sredinom XIV v. Samostanski kompleks poharan je i srušen u drugoj polovini XVI v. prilikom turskog osvojenja Bara, i nikad nije obnavljan.

LITERATURA: Đurđe Bošković – Vojislav Korać, *Ratac*, Starinar VII-VIII, Beograd, 1958.

Jovan J. MARTINOVIĆ

EARLY CHRISTIAN AND PRE-ROMANIC SACRAL BUILDINGS IN THE KOTOR DIOCESE

Summary

The author is reviewing early Christian monuments on the territory of Kotor bishopric. The territory of the Kotorška Diocese today occupies the belt of the Mon-

tenegrin coastline, separated from the hinterland by the mountain line of the Dinaric line, stretching from the slope of Debeli brijeg in the north to the river of the Railroad in Barsko polje. Earlier there was a much smaller area, since there were still dioceses in Risna (or Rose) and Budva. However, although the earliest bishop in Risna (or Rose) was recorded at the end of the 6th century, the administration of the Risan diocese was entrusted to the bishop of Kotor from 1540, while the Budva diocese with the earliest recorded bishop Silvester from the middle of the 12th century was subjected at first to Archbishop of Bar, but after the Turkish conquest of Bara in 1571, it was administered by Archbishop of Bara or Bishop of Skadar (as an apostolic vicar), and since 1830 it was included in the Kotor diocese. In this aforementioned territory several research in and around the sacral buildings were done after the catastrophic Montenegrin earthquake in 1979. Numerous objects belonging to the early Christian phase from the beginning of 6th century were discovered, while several objects from the pre-Romanic period from 9th to 11th century were previously known.